

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА

Гулямов Богдан Святославович

УДК 24+261.4-8

**ХРИСТИЯНСЬКИЙ ГУМАНІЗМ СОЦІАЛЬНОЇ ДОКТРИНИ
КОНСТАНТИНОПОЛЬСЬКОГО ПАТРІАРХАТУ**

Спеціальність 09.00.14 – богослов'я

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі богослов'я та релігієзнавства Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник:

доктор філософських наук, професор
Шкіль Світлана Олександрівна,
професор кафедри філософії та
міжнародної комунікації Національного
університету біоресурсів та
природокористування України.

Офіційні опоненти:

доктор філософських наук, професор
Гаврилюк Тетяна Вікторівна,
завідувач кафедри філософії та соціально-
гуманітарних дисциплін Національної
академії статистики, обліку та аудиту;

кандидат філософських наук, доцент
Кислий Анатолій Олександрович,
доцент кафедри філософії та
культурології Національного
університету «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка.

Захист відбудеться 13 травня 2021 р. о 14:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.21 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 13 квітня 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. Б. Остащук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Православне соціальне вчення на початку ХХІ століття стало ареною протистояння гуманістичних і фундаменталістичних богословських стратегій, що безпосередньо здійснює вплив на розвиток соціальної доктрини. Сьогодні від змісту та форми презентації соціального вчення все більше залежить авторитет Католицької та Православної Церков, розвиток діалогу релігійного та світського світоглядних дискурсів, перспективи міжрелігійного діалогу. Розвиток християнського гуманізму соціального вчення в православ'ї на початку ХХІ століття у протистоянні з фундаменталізмом лише починає аналізуватися науковцями, тоді як ця тематика має велике теоретичне і практичне значення для богослов'я, релігієзнавства, соціальної філософії, для дискусій навколо долі дисциплін духовно-морального циклу в системі національної освіти. Формування у межах соціального вчення Вселенського патріархату теоретичних основ для нового православного гуманізму робить нагальним завдання систематичного аналізу як позитивних рис такого гуманізму, так і його меж. Вселенський патріархат намагається розвивати таке соціальне вчення, яке базується на визнанні гідності особистості як головної цінності й побудові мережі спільнот, які би забезпечили гармонійне життя особистості та гідні умови для такого життя.

Протягом значного періоду розвитку християнського соціального вчення головними цінностями проголошувалися загальне благо і справедливість, що були покликані підтримувати традиційне суспільство. Однак випробування Другої світової війни привели до того, що теорія про гідність особистості та її права стала центральною для християнської соціальної доктрини. Цілком ця тенденція перемогла в 1960-ті роки. Сьогодні різноманітні стратегії інтерпретації цінностей прав і гідності особистості опинилися у центрі дискусій щодо оптимальних шляхів розвитку соціального вчення Православної Церкви. Сучасні світоглядні дискусії в США та інших країнах вже не дозволяють обмежуватися загальними фразами та не визначатися стосовно проблематики прав людини. Теоретично усі помісні православні церкви та богословські школи визнають цінність особистості як створеної за образом Божим. Але з визнання високої гідності людської особистості можуть робити різноманітні висновки.

Перша стратегія полягає у відстоюванні свободи і прав особистості, навіть якщо це містить ризики для традиційного способу життя православних народів. Ці богослови займають ліберальні позиції і захищають свободу совісті та права усіх на власну християнську ідентичність. Така стратегія стала панівною у православній богословській думці США та Греції, була підтримана Вселенським патріархом, який приймає боротьбу за класичні права особистостей та спільнот, особливо національних і релігійних меншин, хоча і протестує проти очевидних зловживань при розширеному тлумаченні прав

людини.

Другу стратегію розвивають традиціоналісти й ті, хто творить постмодерністичні спекуляції на основі реваншистських настроїв, що маніпулюють колективізмом. Із високої гідності людини певні богослови та помісні церкви роблять висновки про обов'язки особистості підкорюватися цілому суспільству. Але визнання пріоритету цінностей традиції над цінністю особистості входить в очевидну суперечність із персоналістичним прочитанням Біблії, в якій цінність однієї особистості вища за цінність всього матеріального світу.

На початку 2020 року Вселенський патріарх схвалив соціальну доктрину під назвою «За життя світу. На шляху до соціального етосу Православної церкви» – і ця декларація була оприлюднена для загального обговорення. Сьогодні навколо документу «За життя світу» лише розпочинаються широкі богословські дискусії. Сьогоднішнє православне соціальне вчення завдяки діяльності Вселенського патріархату переживає дві радикальні трансформації: перехід від пізньомодерного до постмодерного богословського дискурсу у власній мові та перемогу ідей пост-ліберальної політичної теології Фордгемської школи, яка претендує на створення пост-постмодерної соціально-політичної етики. Це задає нові перспективи для всіх дискусій щодо соціальної доктрини в православ'ї та ширше – у всьому християнстві. Формування пост-ліберального соціального вчення стало найбільшим досягненням богословської думки Вселенського патріархату за останні століття та потребує систематичного вивчення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано у межах науково-дослідної роботи кафедри богослов'я та релігієзнавства факультету філософії та суспільствознавства Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова відповідно до наукової теми «Розбудова академічного богослов'я в умовах освітніх трансформацій в Україні» (U 0117U004903).

Метою дисертаційної роботи є комплексний богословський аналіз особливостей сучасного соціального вчення Константинопольського патріархату.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність вирішення таких основних **дослідницьких завдань**:

- проаналізувати особливості основних етапів розвитку християнського соціального вчення;
- виявити безпосередні передумови формування сучасної соціальної доктрини Константинопольського патріархату 2020 року, зокрема, дослідивши специфічні риси соціального вчення документів Всеправославного собору 2016 року;
- здійснити комплексний аналіз методологічних принципів побудови сучасного соціального вчення Вселенського патріархату та порівняти їх з принципами методологій соціальних доктрин інших церков, запропонувати осмислення особливостей співвідношення традиції та раціональності, монологічного й діалогічного у формуванні сучасної православної соціальної

доктрини;

- комплексно проаналізувати нове соціальне вчення Вселенського патріархату про права і гідність особистості у контексті богословських дискусій сьогодення щодо свободи людини, долі демократії, ідейного протистояння офіційного православ'я з фундаменталізмом;

- розкрити основні риси соціального вчення щодо родини, проблем подолання бідності, екологічної кризи;

- висвітлити особливості соціального вчення Вселенського патріархату щодо війни та миру, здійснити порівняння цих концепцій із соціальними доктринами інших церков щодо цієї тематики, а також із сучасними богословськими концепціями насилля та миру. Виявити специфіку пропонованої Константинопольським патріархатом теорії примирення між релігіями.

Об'єктом дослідження є сучасне соціальне вчення Константинопольського патріархату.

Предметом дисертаційної роботи є особливості соціального вчення Константинопольського патріархату в контексті сучасних богословських дискусій щодо перспектив розвитку християнського гуманізму та соціальної етики.

Теоретико-методологічні засади дослідження. Дисертаційне дослідження має міждисциплінарний характер і виконане на межі сучасного богослов'я та релігієзнавства. При написанні дисертаційного дослідження застосовано загальнонаукові принципи аналізу релігійних явищ та процесів і принципи сучасного богослов'я – об'єктивності, неупередженості, світоглядного та методологічного плюралізму. У дисертаційній роботі також використані такі загальнонаукові методи: опис, узагальнення, аналіз та синтез. Для аналізу документів, що виражають соціальне вчення Константинопольського патріархату, застосовано герменевтичний метод. Для пояснення характеру цього соціального вчення використано порівняльний (компаративний) аналіз, релігієзнавчий і богословський аналіз еволюції основних ідей християнської соціальної доктрини.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що вперше у вітчизняній теології здійснено цілісний аналіз особливостей соціального вчення Константинопольського патріархату та встановлено, що воно є новим етапом у розвитку християнських персоналізму і комунітаризму, має значний екуменічний потенціал, сприяє розвитку діалогу між різними релігійними і світськими спільнотами.

Істотні наукові результати, що становлять новизну дисертаційної роботи, виносяться на захист і конкретизуються у таких положеннях:

Вперше:

- доведено, що християнське соціальне вчення пройшло значну еволюцію від використання потенціалу традиційного колективізму в кінці ХІХ і до середини ХХ століть до цінностей гуманістичного персоналізму в другій половині ХХ століття і до ідей комунітаризму на початку ХХІ століття. Виявлено, що початково головними цінностями, які пропонувалися

суспільству, були загальне благо, справедливість та солідарність. Суспільство бачилося як подоба організму. Поступове усвідомлення гідності особистості як головної цінності привело до трансформації соціального вчення. Церква виступає за соціальний розвиток, але під таким розвитком розуміється гармонійне життя особистості та гідні умови для нього. Суспільство при цьому розуміється як комунікативна спільнота, для розвитку якої життєво необхідна любов та повага до кожного;

- у результаті аналізу соціального вчення документів Всеправославного собору 2016 року виявлено, що воно має характер поміркованого консерватизму, який тяжіє до особливого наголосу на значенні гідності особистості. Тому це соціальне вчення наділене великим гуманістичним потенціалом, а його поява стала початком нового етапу розвитку цього конфесійного різновиду християнської соціальної доктрини, православного персоналізму і комунітаризму;

- визначено, що традиційне для православної соціальної доктрини бачення соціальної реальності є комунітаристським. Тобто, повноцінний розвиток особистості можливий виключно при її інтеграції у здорові церковні та світські спільноти. Для православ'я комунітаризм – це теорія суспільства як інституцій, які є ієрархічними єдностями спільнот, а гармонійний розвиток цих інституцій забезпечується через співпрацю двох найбільших із них – держави та Церкви. Всеправославний собор наголосив на безумовній цінності гідності, свободи та прав особистості, на обов'язкові Церкви служити світові задля його спасіння, на необхідності стати вище за національний егоїзм та етатизм, культурно-цивілізаційну замкненість і релігійний фундаменталізм. Документи Всеправославного собору гармонійний розвиток цілого суспільства вважають досяжним лише при повазі до свободи кожної особистості та підтриманні діалогічності як способу існування людства;

- з'ясовано, що нове соціальне вчення Вселенського патріархату, запропоноване в березні 2020 року, має значні методологічні новації. Воно є новим через дедукцію всіх конкретних морально-правових принципів із головної цінності – гідності людської особи. Важливим є також позитивний богословський погляд на історичну перспективу. Формування соціального вчення перестає бути схоластизованим. Для соціального вчення Вселенського патріархату характерна значна діалогічність, поєднання комунітаризму та персоналізму, місійної відкритості й соціальної діяконії;

- виявлено, що соціальне вчення Константинопольського патріархату має великий гуманістичний потенціал, а його поява є новим етапом розвитку православного персоналізму і комунітаризму. Доведено, що на сучасне соціальне вчення Вселенського патріархату суттєво впливають теологія спілкування та полеміка з релігійним фундаменталізмом;

- констатовано, що православне соціальне вчення, запропоноване на початку 2020 року, намагається надати нового імпульсу ідеям модерну як незавершеного проекту, наголошуючи на повній згоді між Просвітництвом і православною етикою щодо гідності особистості та прав людини. Ідея про консенсус між світським і релігійним баченням прав людини походить від

богослов'я патріарха Варфоломія та сучасних православних мислителів США;

- досліджено, що Вселенський патріарх завжди дотримувався цінності гідності особистості та наголошував на необхідності захисту її прав і свобод, зокрема – зусиллями віруючих. Декларація “За життя світу”, в якій запропоновано нове соціальне вчення для вселенського православ'я, наголошує на християнських коренях ідей гідності особистості та прав людини. Декларація підкреслює, що гідність особистості, яка має захищатися законодавством про права людини, пов'язана не стільки з розумною та вільною природою людини, скільки з особистісним характером людського існування. Розумність та свобода мають тлумачитися у світлі їх функціонування під час спілкування особистості з Богом. Звичайні розумність та свобода знаходять свою повноту в благодатних та інтуїтивних духовних розумності й свободі. Фактично декларація вирішує суперечність, яка була важливою для дискусії навколо прав людини. На цю суперечність вказував патріарх Варфоломій: християнство вчить про обмеженість людських розумності та свободи, приймає песимістичну антропологію у питанні оцінки можливості підтримувати справедливість у людському суспільстві. Ідеологія прав людини, навпаки, передбачає оптимістичну антропологію. Декларація доводить, що спілкуючись з іншими людьми та Богом, людина обов'язково проявляє духовні інтуїції, а завдяки теології спілкування виявляється, що оптимістична антропологія має значні підстави. Таким чином, у персоналістичному ідеалі обоження декларація надає легітимізацію оптимістичному есенціалістичному поглядові на людину;

- доведено, що зображення родини у декларації «За життя світу» показує, що сьогодні родина не може бути взірцем для всіх соціальних інститутів та для спільнот. По-перше, родина не є самостійною реальністю, а коріниться в міжособистих відносинах із Богом, з яких члени родин отримують усі дари, які в цілому відрізняють родини або мають їх відрізнити. По-друге, родина не є абсолютною цінністю, якій підкорюються особистості. Навпаки, родина є простором для прояву особистості, так само як рівноцінними можливими сценаріями самореалізації є чернецтво й самотній спосіб життя. Незмінною при усій множині можливих життєвих сценаріїв, залишається констатація онтологічного значення спілкування для особистості. Це спілкування найбільш повно реалізується між чоловіком та жінкою, але й інші види спілкування є важливими для конституювання особистості. Таким чином, взірцем для всякої соціальних інститутів та спільнот стають глибокі справжні міжособисті відносини, не обов'язково пов'язані з інститутом родини. Норми щодо родинного життя значно пом'якшуються, що є проявом тенденцій до постійної гуманізації соціального вчення Православної Церкви. Така гуманізація є закономірною не лише через вплив історичних обставин, а й через розкриття внутрішнього потенціалу християнського персоналізму. Таке пом'якшення норм щодо родинного життя, сексуальності, ставлення Церкви до різноманітних життєвих обставин не призводить до релятивізації ідеалу святості родинного життя. Забезпечується це в основному завдяки

наголосу на святості справжніх міжособистих відносин;

- здійснено аналіз соціального вчення Вселенського патріархату про подолання бідності, яке залежить від уявлень сучасної теології про необхідність радикальної етичної солідарності з маргінальними й експлуатованими верствами населення. Досліджено, що соціальне вчення Вселенського патріархату пропонує національним державам здійснювати політику соціального захисту, виходячи із визнання абсолютної гідності кожної особистості та спираючись на досвід практики соціальної дияконії і критичну аналітику сучасного глобалізованого капіталізму. Доведено, що соціальне вчення Вселенського патріархату є аналогічним до ідей соціальної доктрини папи Франциска, але при цьому залишається більш реалістичним та не ставить під сумнів сучасний капіталізм у цілому, а пропонує його реформування в напрямі розвитку культури спільнотності на основі застосування християнського морально-правового розуміння прав особистості;

- соціальна доктрина Вселенського патріархату, запропонована в 2020 році, передбачає як ідеал повну відмову від усіх форм насилля та є яскравим документом сучасного християнського ненасильницького спротиву теоріям та практикам глобалізованого капіталізму. Нове бачення культури радикальної солідарності та повної відмови від усіх форм насилля було створене у межах сучасної постмодерної православної теології, а потім стало надбанням офіційного соціального вчення, однак було прийняте частково. На ідеях сучасної православної теології доби постмодерну засновані теорії соціального вчення Вселенського патріархату про мир як гармонійну єдність різноманіття, про миротворчість як першу рису християнської ідентичності, про повну легітимність лише ненасильницького спротиву злу, про необхідність відмови від смертної кари, про можливість застосування євангельських заповідей як у особистому моральному житті, так і у соціальній активності громад. Водночас, це соціальне вчення відрізняє визнання можливості та необхідності правового обмеження зла й спротиву злу на війні;

- соціальна доктрина Вселенського патріархату наповнює конкретним змістом загальні формальні норми щодо екуменізму, які були створені у документах Всеpravославного собору. Визнання тотожності Православної Церкви із Церквою як такою та Церквою апостольських часів не заважає пропонувати екуменічний діалог з усіма, хто іменується християнами. Наголос на абсолютній гідності людини та необхідності захисту її релігійної свободи створює простір для діалогу, в якому Православна Церква цінує усі спільні цінності та етичні принципи, розглядаючи їх як знаки для універсального діалогу, в центрі якого стоїть Логос як Перша Цінність та Перший Принцип.

Уточнено:

- положення про те, що Вселенський патріархат пропонує цілісне вчення про шляхи подолання екологічної кризи та відновлення природи як невід'ємної частини людського.

Набуло подальшого розвитку:

- положення про те, що соціальна доктрина Православної Церкви

найбільш суголосна з католицьким соціальним вченням. Зокрема, доведено суттєву близькість соціального вчення Константинопольського патріархату та соціального вчення папи Франциска.

Теоретичне значення дослідження. Висновки і теоретичні твердження, обґрунтовані в дисертаційному дослідженні, сприяють глибшому розумінню множини різновидів сучасного християнського соціального вчення, особливостей дискусій, що розгортаються в православних соціальній етиці та політичній теології. Великим є вплив цих дискусій та соціальних доктрин на історичні події, особливо з огляду на принципове протистояння ортодоксальної соціальної етики та фундаменталізму. Висновки та матеріали дисертаційної роботи дозволяють розвивати не лише богословські дослідження, а й релігієзнавчі, політологічні, філософські проекти аналізу соціальних теорій та практик православ'я.

Практичне значення дослідження. Результати дисертаційної роботи можуть бути використані в теологічних, релігієзнавчих, філософських і культурологічних дослідженнях, а також враховані при подальшому аналізі сучасної теоретичної і практичної теології.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри богослов'я та релігієзнавства Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Основні ідеї та положення дисертації були оприлюднені на міжнародних наукових і науково-практичних конференціях, зокрема: Міжнародній науковій конференції V Андріївські читання «Християнство в Україні: історія, культура, сучасність в контексті суспільно-політичних трансформацій» (Рівне, 2017); Міжнародній науково-практичній конференції VI Андріївські читання «Християнство в історії та культурі української держави: від хрещення України-Руси до сучасності» (Рівне, 2018); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Релігієзнавства і богослов'я у структурі світської освіти і науки: світовий і український контекст» (Київ, 2017); Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток суспільних наук: європейські практики та національні перспективи» (м. Львів, 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми розвитку суспільних наук в умовах сьогодення» (Київ, 2018); Міжнародній науково-практичній конференції «Методології богословських досліджень: проблеми і перспективи» (Київ, 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції VI Андріївські читання «Християнство в історії та культурі української держави: від хрещення України-Руси до сучасності» (Рівне, 2018); Міжнародній науково-практичній конференції «Людське співтовариство: актуальні питання наукових досліджень» (Дніпро, 2018); II Міжнародній науково-практичній конференції «Суспільство, держава і церква у спектрі міждисциплінарних досліджень» (Хмельницький, 2018); Всеукраїнській науковій конференції «Унезалеження православних та його вплив на релігійно-церковне і суспільно-політичне життя сучасної України» (Київ, 2019); Міжнародній науковій конференції «Гуманітарно-наукове знання: горизонти комунікативістики» (Чернівці, 2019); Всеукраїнській науково-практичній

конференції «Православна Церква України: всеправославне визнання та міжнародна суб'єктність» (Київ, 2019 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Єдність православних в Україні: стан, проблеми, шляхи досягнення» (Київ, 2019 р.); Сьомій Всеукраїнській науковій конференції «Держава і Церква в новітній історії України» (Полтава, 2019), III міжнародній науково-практичній конференції «Суспільство, держава і церква у спектрі міждисциплінарних досліджень» (Хмельницький, 2019); Міжнародній науковій конференції «Універсальні цінності релігій світу: історія і сучасність» (Київ, 2019).

Публікації. Основні результати роботи висвітлені у 10 статтях, 7 з яких розміщені у фахових виданнях з філософських наук, а 3 – в іноземних періодичних наукових журналах.

Структура й обсяг дисертації. Структура дисертаційної роботи зумовлена логікою дослідження, що впливає з його мети та завдань. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації – 180 сторінок, з них 165 основного тексту. Список використаних джерел становить налічує 306 найменувань, з них 65 – іноземними мовами.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, сформульовано мету й завдання роботи, об'єкт і предмет, окреслено теоретико-методологічну основу дослідження, розкрито теоретичне і практичне значення дисертації, подано відомості про її апробацію, відображено структуру й обсяг роботи, наведено відомості про публікації.

Перший розділ «Осмислення розвитку соціального вчення християнських церков у богословських та релігієзнавчих працях» присвячено загальному огляду християнської соціальної доктрини.

У *підрозділі 1.1 «Основні етапи розвитку соціального вчення християнських церков»* простежено особливості історичних змін уявлень католицизму, православ'я і протестантизму про соціальний ідеал та шляхи його досягнення. Християнське соціальне вчення виникло в кінці XIX століття як проект реформації капіталізму, спрямований на врахування принципів та цінностей загального блага, справедливості й солідарності, задля збереження суспільства від експериментів із соціальними устроєм, що суперечили б людській природі. Поступово також було усвідомлено важливість цінностей субсидарності та істини. Загальне благо починає тлумачитися як умови для повноти розвитку кожної особистості. А бажаний соціальний устрій починає розумітися як суспільство любові, де панує етичне ставлення до кожного та любов стає додатковим мотивом для реалізації справедливості, солідарності, субсидарності та дотримання істини. Протестантські соціальні доктрини спрямовані на практичну допомогу ближньому як частину виконання місіонерського покликання християн, на захист прав і свобод усіх заради постійного збереження релігійної свободи. Православні соціальні доктрини традиційно були зосереджені на досягненні гармонійного розвитку цілого

суспільства. Такий розвиток мислиться фундаменталістами як можливий через жертву свободою особистості. Прибічники відкритого православ'я гармонійний розвиток цілого суспільства вважають досяжним лише при повазі до свободи кожної особистості та підтриманні діалогічності як способу існування людства.

Підрозділ 1.2 «Соціальне вчення християнських церков як предмет наукового осмислення» містить у собі аналіз праць сучасних богословів та релігієзнавців, що виділяють основні тенденції у розвитку соціальних доктрин православ'я, католицизму і протестантизму в Україні та світі. Констатовано значний прогрес у методології вивчення соціальної доктрини, появу можливостей розрізнення численних нюансів, які раніше не були чітко представлені для дослідників. Цей прогрес став можливим завдяки застосуванню парадигмального аналізу до вивчення християнської соціальної етики, розуміння історичної динаміки зміни її парадигм.

Другий розділ «Соборний процес у православ'ї та виникнення сучасного соціального вчення» представляє загальний огляд безпосередніх передумов виникнення соціального вчення Константинопольського патріархату 2020 року. Детально аналізується формування соціального вчення Всеправославного собору 2016 року, його особливості, пояснюється прогресивний характер. Вказується на обмеженості цього соціального вчення та його недоліки. Особлива увага приділяється місіонерській спрямованості соціальної доктрини документів Всеправославного собору 2016 року, апології прав людини та засудженню релігійного фундаменталізму.

У третьому розділі «Основоположні принципи соціального вчення Вселенського патріархату» проаналізовано еволюцію методології соціальної етики та її актуальний стан.

У підрозділі 3.1 «Методологія соціального вчення Вселенського патріархату» розглянуто принципові особливості побудови православної соціальної доктрини від її виникнення до сьогодення. Православна соціальна доктрина як дисципліна формується без елементів схоластичного мислення, які характерні для католицизму. Це пов'язано з тим, що соціальна доктрина у православ'ї мислиться як вираз передання, а не вчительства Церкви. Також значний вплив на методологію соціальної доктрини Вселенського патріархату здійснило те, що вихідним принципом для всіх рефлексій було поставлено цінність гідності особистості. Абсолютизація цієї цінності дозволила створити християнський гуманізм, що протистоїть ідеологічним крайнощам сучасних культурних війн, зокрема – зловживанням ідеєю прав людини. РПЦ методологічну анти-схоластичність у побудові соціального вчення використовує для легітимізації ідей православного фундаменталізму. На цьому фоні соціальне вчення Вселенського патріархату набуває значення світоглядної альтернативи, критично важливої для розвитку української богословської науки й освіти.

У підрозділі 3.2 «Сучасне соціальне вчення Константинопольського патріархату як новий етап розвитку християнського персоналізму і комунітаризму» акцентовано увагу на змінах у соціальній етиці, що сталися

під впливом надання абсолютного значення гідності особистості. Теоретичною основою сучасного соціального вчення Вселенського патріархату стала теологія спілкування, яку особливо активно розвиває митрополит Йоан Зізіулас та підтримує патріарх Варфоломій. Ця теологія пропонує на людину дивитися як на істоту, покликану до спілкування загалом та до спілкування особливо з Богом, у Якому бачить першу Спільноту Спілкування, кожна Іпостась Трійці існує виключно у відносинах взаємного дарування існування. Досліджено, що Церква для теології спілкування має бути відображенням Трійці, спілкуванням особистості з Богом та з іншими людьми, ієрархія лише слугує такому спілкуванню, але не може його замінити. Людський соціум має бути простором для міжособистого спілкування, спільнотою або множиною спільнот. Висвітлено, що соціальна доктрина Вселенського патріархату суголосна з християнським реалізмом Річарда Нібура, згідно якої усі форми державних устроїв далекі від євангельського ідеалу, але це не заважає відрізнити відносно зло від зла абсолютного.

У четвертому розділі **«Особливості та наслідки абсолютизації принципу гідності особистості у соціальній доктрині Вселенського патріархату»** показано значення оновлення вчення про абсолютну гідність особистості, що змінило розуміння концептів родини, спільноти, соціальної справедливості та життєсвіту людини.

Підрозділ 4.1 «Права і гідність особистості у соціальному вченні Константинопольського патріархату» аналізує центральний елемент сучасної суспільної етики православ'я. Концепція прав людини і гідності особистості, яку містить нове соціальне вчення Константинопольського патріархату, пропонує визнати сучасні теорії прав людини та їх втілення у сьогоднішній демократії як самоочевидні істини, котрі цілком легітимні у релігійному дискурсі, оскільки особиста гідність людини як здатної до містичного богоспілкування є абсолютною. Православна Церква передбачає, що гідність та свобода особистості, її покликання та довершеність є значно вищими за усі ті множини цінностей і норм, що їх пропонує сучасна світська морально-правова свідомість, відповідні міжнародні акти і конституційні норми. В області соціального вчення це призводить до вимоги абсолютного визнання класичних прав і свобод людини. Висновків про необхідність змиритися із сьогоднішнім розширеним тлумаченням прав людини не робиться, оскільки абсолютна гідність особистості захищається не заради схвалення ідей та практик, які мають ознаки тоталітарного примусу.

Підрозділ 4.2 «Соціальне вчення Вселенського патріархату про родину» присвячено аналізу абсолютного значення міжособистого спілкування та співжиття у різних його формах. Традиційно вчення про родину стояло у центрі класичної християнської соціальної доктрини, оскільки вона була взірцем для всякої всіх соціальних інститутів та спільнот – церковної громади, трудового колективу, місцевої громади, нації, людства. Сучасна криза родини приводить до трансформації соціального вчення, коли взірцем стають міжособисті відносини. А саме, відносин між чоловіком та жінкою в родині, відносини особистості та Бога, відносини у чернечій громаді,

відносини у церковній євхаристійній громаді стають загальним ідеалом, який пропонується для світської соціальності. В етиці родинного життя соціальне вчення Константинопольського патріархату особливий наголос робить на абсолютній гідності особистості від моменту її зачаття до природної смерті. Велика увага приділяється захисту дітей від різноманітних загроз у соціумі, пропонуються дієві заходи для уникнення злочинів проти дітей. Також дається апологія усіх сторін сексуального життя родини, засуджуються різноманітні упередження щодо жінок та шлюбу. В цілому соціальне вчення Константинопольського патріархату про родину є виразом етики християнського реалізму, при якому визнання абсолютності певних цінностей поєднується з готовністю зрозуміти і простити людські помилки. У вчення про родину соціальне вчення з позицій комунітаризму переходить до прийняття засад християнського персоналізму.

Підрозділ 4.3 «Соціальна доктрина Константинопольського патріархату про шляхи подолання бідності та досягнення соціальної справедливості» присвячено теорії та практиці дияконії, яка від місцевого рівня переноситься на національний і глобальний рівні. Соціальна доктрина містить радикальні етичні вимоги повної солідарності з бідними, маргіналізованими, мігрантами. Ідеалом соціальної доктрини стає повне звільнення, забезпечення усіх прав та свобод особистості не лише через правові механізми, а й через братерську солідарність. Соціальне вчення Константинопольського патріархату підкреслює повноту солідарності Бога з маргінальними, соціально упослідженими, бідними верствами населення, що проявилось під час кенозису Боготілення та робить цю солідарність прикладом для всіх християн у їх дияконії суспільству. Соціальна доктрина уникає обговорення відповідальності заможних християн, але зосереджується на покликанні всіх найзаможніших допомагати всім нужденним та на користі від законодавчого обмеження можливостей зростання соціальної нерівності. Соціальна доктрина Вселенського патріархату не засуджує капіталізм як такий і не пропонує перейти до пост-капіталістичного солідаризму. В цьому проявляється велика відмінність соціальної доктрини Константинопольського патріархату від соціального вчення папи Франциска і сучасної православної політичної теології США, а також її реалізм та суголосність із класичним християнським соціальним вченням ХХ століття.

У **підрозділі 4.4 «Проблеми екології у соціальній доктрині Вселенського патріархату»** доводиться, що турбота про довкілля має метафізичний вимір, а саме: людина покликана до турботи про все створене і до сакраментального посередництва між всім власним природним життєсвітом та Богом. Експлуатація створеного через пошук наживи виявляється системним гріхом суспільства, аналогічним до смертних гріхів особистості. Тобто без віднови екологічної рівноваги неможливими є і відновлення зв'язків із Богом, а повнота останніх є спасінням. Таким чином, турбота про природу стає частиною сотеріологічного плану Бога стосовно людства, частиною Його відновлення усіх у їх справжній ідентичності, а Церква та християни мають служити цій віднові усіма доступними засобами,

серед яких особливо важливі власні дії та спонукання держави до екологічної активності заради загального блага і прав майбутніх поколінь.

У п'ятому розділі **«Необхідність загального примирення як категорична вимога соціального вчення Вселенського патріархату»** йдеться про шляхи досягнення єдності різноманіття та загального миру з особливим наголосом на релігійне примирення.

У **підрозділі 5.1 «Пацифізм у соціальному вченні Константинопольського патріархату»** аналізується пропонована сучасна концепція миру та діалогічної взаємодії. На ідеях сучасної православної теології доби постмодерну засновані теорії соціального вчення Вселенського патріархату про мир як гармонійну єдність різноманіття, про миротворчість як першу рису християнської ідентичності, про повну легітимність лише ненасильницького спротиву злу, про необхідність відмови від смертної кари, про можливість застосування євангельських заповідей як в особистому моральному житті, так і у соціальній активності громад. Водночас, це соціальне вчення відрізняє визнання можливості та необхідності правового обмеження зла і спротиву злу на війні. Радикальні миротворчі принципи соціального вчення Вселенського патріархату є аналогічними до положень про війну та мир із компендіуму соціальної доктрини Католицької Церкви. Нове соціальне вчення Вселенського патріархату надає гуманістичну інтерпретацію значення норм канонів, що застосовуються до воїнів і поліцейських, які вимушено застосували насилля. В цілому, соціальне вчення Вселенського патріархату стало новим етапом у розвитку православного персоналістичного гуманізму та теорії миротворчості.

У **підрозділі 5.2 «Соціальна доктрина Вселенського патріархату про екуменізм та міжрелігійні відносини»** йдеться про розвиток діалогу та пошук нових форм співробітництва. Передумовою для християнського екуменізму Константинопольський патріархат бачить тотожність Православної Церкви з Церквою як такою чи Церквою апостольських часів. Із цього положення робиться висновок про неможливість вважати нормальною ситуацію, коли інші християнські церкви, що мають апостольську спадкоємність, не мають співпричастя та єдності. Соціальна доктрина Вселенського патріархату наповнює ідейним змістом імператив єдності та норми про діалог із Католицькою Церквою, дохалкідонськими церквами, пропонує не залишати діалог із протестантськими об'єднаннями. Також визнається, що вимога абсолютної релігійної свободи, яка є одним із принципів соціального вчення, у конкретних історичних обставинах може бути безпроблемно реалізованою лише за умови постійного міжрелігійного діалогу та віднаходження спільних цінностей і можливості спільного служіння релігійних організацій цілому суспільству.

ВИСНОВКИ

Здійснений у межах дисертаційного дослідження комплексний аналіз особливостей сучасного соціального вчення Константинопольського

патріархату дозволив сформулювати наступні висновки.

З'ясовано, що в цілому соціальна доктрина Церкви пройшла значну еволюцію. Виявлено, що початково головними цінностями, які пропонувалися суспільству, були загальне благо, справедливість і солідарність. Суспільство бачилося як подоба організму. Поступове усвідомлення гідності особистості як головної цінності привело до трансформації соціального вчення. Церква виступає за соціальний розвиток, але під таким розвитком розуміється гармонійне життя особистості й гідні умови для такого життя. Суспільство при цьому розуміється як комунікативна спільнота, для розвитку якої життєво необхідна любов та повага до кожного. Вселенський патріархат у 2020 році запропонував оновлену соціальну доктрину, в центрі якої міститься гідність людської особистості.

Різноманітні стратегії інтерпретації цінностей прав і гідності особистості опинилися у центрі дискусій щодо шляхів розвитку соціального вчення Православної Церкви. Теоретично усі помісні православні церкви та богословські школи визнають цінність особистості як створеної за образом Божим. Але з визнання високої гідності людської особистості можуть робити різноманітні висновки. Перша стратегія полягає у відстоюванні свободи і прав особистості, навіть якщо це містить ризики для традиційного способу життя православних народів. Ці богослови займають ліберальні позиції та захищають свободу совісті і права усіх на власну ідентичність. Друга стратегія розвивається традиціоналістами й тими, хто творить постмодерністичні спекуляції на основі реваншистських настроїв, що маніпулюють колективізмом. Сьогодні православне соціальне вчення переживає дві трансформації: перехід від пізньомодерного до постмодерного богословського дискурсу у власній мові та перемогу ідей пост-ліберальної політичної теології Фордгемської школи.

Загальний перехід до християнсько-гуманістичного персоналізму та теорії спільноти-спілкування як середовища для повноцінного життя особистості сприяє розумінню родини не як «клітинки» більшого організму, чия цінність вимірюється різноманітною «користю», а як простору міжособистого спілкування, що може набувати різних форм. Абсолютна повага до особистості від її зачаття до природної смерті має поєднуватися з абсолютною повагою до родини, до творчої самореалізації всіх членів родини. Якщо родина не є подобою до організму, а є динамічною сумою спілкування та особливою спільнотою, то вона й перестає бути взірцем для більш складних соціальних інституцій і спільнот. Розуміння самоцінності родини сприяє богословській легітимізації автономії родинного життя від втручання ззовні, навіть зі сторони церковних авторитетів.

На захист морально-правового порядку загалом та ідей абсолютної гідності особистості зокрема спрямована критика тенденцій сучасного глобалізованого капіталізму до перетворення праці на товар, приниження працівників редукацією їх особистості лише до корисних для ринку функцій праці й споживання. Для католицької соціальної доктрини такі факти стають підставою для висновку про необхідність утвердження єдиної системи

міжнародного права, формування світового уряду, який би мав повноваження, принаймні, вищої судової інстанції. Соціальне вчення Вселенського патріархату не пропонує таких механізмів, залишаючись на позиціях загальних закликів до національних держав провадити справедливе регулювання відносин між капіталом і працею, закликаючи міжнародні корпорації до того, щоб гуманно інвестувати в депресивні регіони світу. Сакральність кожної людини безумовна для соціального вчення Православної Церкви і тому вимога абсолютної поваги до особистої гідності, особливо у зв'язку з трудовими відносинами, є загальним категоричним імперативом, який у кожних конкретних обставинах спонукає до різноманітної діяльності, але переважно надії все-таки покладаються на державу як інститут, що має забезпечувати правовий захист особи. При цьому держава до такої діяльності має бути спонукувана громадянським суспільством, а це останнє, вочевидь, може надихатися християнськими ідеалами, що розкриваються Церквою у її соціальному вченні.

Соціальне вчення Вселенського патріархату про подолання бідності в цілому залежить від уявлень сучасної теології про необхідність радикальної етичної солідарності з маргінальними й експлуатованими верствами населення. Спираючись на досвід практики соціальної діяконії та критичну аналітику сучасного глобалізованого капіталізму, це соціальне вчення пропонує національним державам здійснювати політику соціального захисту, виходячи із визнання абсолютної гідності кожної особистості. Таке соціальне вчення Вселенського патріархату є аналогічним до ідей соціальної доктрини папи Франциска, але при цьому залишається більш реалістичним та не ставить під сумнів сучасний капіталізм у цілому, а пропонує його реформування в напрямку розвитку культури спільнотності на основі застосування християнського морально-правового розуміння прав особистості.

Розвиток ідей солідарності приводить Вселенську патріархію до визнання, що особистості та спільноти можуть частково реалізовувати «цивілізацію любові» у межах різних проєктів, хоча людство в цілому продовжує потребувати правової регуляції. Таким чином, Вселенська патріархія приймає ідеал соціуму солідарності та любові, але з поправкою у дусі християнського реалізму: добровільна солідарність знизу можлива лише тоді, коли забезпечений правовий порядок і захист прав особистості зверху. Це положення вважається дієвим на рівні місцевих громад, націй та на міжнародній арені.

Соціальна доктрина Вселенського патріархату намагається надати значно більш продумані основні принципи екології. По-перше, вона посилається на очевидну для всіх істину, що розвиток науки і техніки випереджає розвиток морально-духовної відповідальності сучасної людини. По-друге, соціальна доктрина Вселенського патріархату нагадує про таке загальне місце православної екології як вчення про універсальне священство, про покликання людини до подяки за усі дари, покликання до підготовки творіння до повернення його Богові. З теологічної перспективи творіння є Божим даром, що вимагає відповідного бережливого ставлення. Усвідомлення

власної залежності від Творця, Який дарує саме наше існування і світ, стає протидією до жадібності, так само як і розуміння прав майбутніх поколінь на чисте природне середовище. Визнання антропологічних коренів екологічної кризи є важливим, оскільки це вже надає загальне розуміння того, де саме можуть бути віднайдені можливості для подолання цієї кризи.

Подолання жадібності як особистої та колективної пристрасті потребує радикального оновлення культури й життєсвіту людини, прийняття елементів аскетичного та євхаристійного етосів. Індивідуалізм і колективізм мають бути змінені персоналізмом та комунітаризмом. Постулюється, що спілкування людства між собою як єдиної спільноти має створений світ як простір для спілкування. Світ не може слугувати виключно тим, хто має ієрархічну, політичну й економічну владу в соціумі. Цілісність всього людства у всьому світові – ось справжній господар та справжній дім. Глобальність відповідальності за все створене при глобальності чи локальності конкретних дій із покращення екологічного стану – ось чого вимагає ситуація сьогодні. Соціальна доктрина Вселенського патріархату наголошує на тому, що екологічна проблема вимагає не просто технологічних кроків із подолання її наслідків, не тільки нової етики, а повної зміни способу мислення та способу життя. Таким чином, екологія Вселенської патріархії є прикладом богословського мислення, що від об'єктивістської метафізики та суб'єктивістської романтики перейшла до інтерсуб'єктивної парадигми мислення та життя, до теологічної комунікативної прагматики.

Радикальні миротворчі принципи соціального вчення Вселенського патріархату є аналогічними до положень про війну та мир із компендіуму соціальної доктрини Католицької Церкви. Православна специфіка виявляється у виведенні імперативу про обов'язкову участь у миробудуванні з бачення людини як покликаної до богоспілкування. Як така, що має досвід богоспілкування, особистість вже у сьогоднішньому стані християн фактично має властивість святості. І вже на основі покликання жити як святі для християн само собою вважається головною рисою їх ідентичності миротворчість. Характерними для сьогоднішнього є підкреслення значення діалогу як конкретного шляху реалізації миротворчості.

В цілому, соціальне вчення Вселенської патріархії, запропоноване у 2020 році, має усі ознаки переходу до поміркованого ліберального та постліберального мислення, відзначається значними перевагами порівняно з соціально-етичним утопізмом папи Франциска та є ефективним засобом проти релігійного фундаменталізму і реваншизму.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Гулямов Б. С. Сучасне соціальне вчення Константинопольського патріархату / Б. С. Гулямов // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 7: Релігієзнавство.

Культурологія. Філософія. – 2020. – № 42 (55). – С. 118-126.

2. Гулямов Б. С. Сучасне соціальне вчення Константинопольського патріархату / Б. С. Гулямов // Освітній дискурс: збірник наукових праць / Голов. ред. О. П. Кивлюк. – Київ: ТОВ «Науково-інформаційне агентство «Наука-технології-інформація», 2020. – Випуск 28 (11). – С. 90-98.

3. Гулямов Б. С. Вчення соціальної доктрини Константинопольського патріархату про шляхи подолання бідності / Б. С. Гулямов // Мультиверсум. Філософський альманах / Гол. ред. В. В. Лях. – Випуск 2(172). Том 2. – Київ, 2020. – С. 148-167.

4. Гулямов Б. С. Методологія соціального вчення Вселенського патріархату / Б. С. Гулямов // Освітній дискурс: збірник наукових праць / Голов. ред. О. П. Кивлюк. – Київ: ТОВ «Науково-інформаційне агентство «Наука-технології-інформація», 2020. – Випуск 29 (12). – С. 68-80.

5. Гулямов Б. С. Пацифізм у соціальному вченні Константинопольського патріархату / Б. С. Гулямов // Перспективи. Соціально-політичний журнал. – Одеса: Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», Видавничий дім «Гельветика», 2020. – № 4. – С. 114-121.

6. Гулямов Б. С. Права і гідність особистості у соціальному вченні Константинопольського патріархату / Б. С. Гулямов // Освітній дискурс: збірник наукових праць / Голов. ред. О. П. Кивлюк. – Київ: ТОВ «Науково-інформаційне агентство «Наука-технології-інформація», 2021. – Випуск 30 (1). – С. 79-91.

7. Gulyamov B. Social doctrine of the Ecumenical Patriarchate about the family / Bogdan Gulyamov // Skhid (Схід). – Vol. 1 (1). – 2021. – p. 55-60.

Статті в іноземних наукових фахових виданнях:

8. Gulyamov B. Social doctrine of the Ecumenical Patriarchate on ecumenism and interreligious relations / Bogdan Gulyamov // Evropský filozofický a historický diskurz. – Praha, 2021. – Volume 6, Issue 1. – p. 177–185.

9. Gulyamov B. Formation of the modern social teaching of the Constantinople Patriarchate / Bogdan Gulyamov // Międzynarodowe czasopismo naukowe / Editor-in-Chief P. Nowak, Ewa Kowalczyk. – 2021 – 1. Część 2 (88). – p. 24-25.

10. Gulyamov B. Social doctrine of the All-Orthodox Council / Bogdan Gulyamov // Virtus: Scientific Journal. Montreal, Canada. – 2020. – № 49. – p. 32-35.

Додаткова апробація:

11. Гулямов Б. Логос і матриця. Віра Церкви і гіпотеза симуляції / Протоієрей Богдан Гулямов. – К.: Дух і літера, 2020. – 208 с.

АНОТАЦІЯ

Гулямов Б. С. Християнський гуманізм соціальної доктрини Константинопольського патріархату. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук

за спеціальністю 09.00.14 – богослов'я. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова Міністерства освіти і науки України. – Київ, 2021.

Вперше здійснено цілісний аналіз особливостей сучасного соціального вчення Константинопольського патріархату. З'ясовано, що соціальна доктрина Церкви пройшла значну еволюцію. Виявлено, що початково головними цінностями, які пропонувалися суспільству, були загальне благо, справедливість і солідарність. Усвідомлення гідності особистості як головної цінності привело до трансформації соціального вчення. Вселенський патріархат у 2020 році запропонував оновлену соціальну доктрину, в центрі якої міститься гідність людської особистості. Інтерпретацій цінностей прав і гідності особистості можуть реалізуватися в двох основних шляхах: відстоюванні свободи і прав особистості на власну ідентичність на ліберальних позиціях та традиціоналістські спекуляції на основі маніпуляцій колективізмом. Розуміння самоцінності родини сприяє богословській легітимізації автономії родинного життя від втручання ззовні, навіть зі сторони церковних авторитетів. На захист морально-правового порядку загалом та ідей абсолютної гідності особистості зокрема спрямована критика тенденцій сучасного глобалізованого капіталізму до перетворення праці на товар, приниження працівників редукацією їх особистості лише до корисних для ринку функцій праці й споживання. Індивідуалізм і колективізм мають бути змінені персоналізмом та комунітаризмом. Радикальні миротворчі принципи соціального вчення Вселенського патріархату виявляються у виведенні імперативу про обов'язкову участь у миробудуванні з бачення людини як покликаної до богоспількування. Як така, що має досвід богоспількування, особистість вже у сьогоденному стані християн фактично має властивість святості. І вже на основі покликання жити як святі для християн само собою вважається головною рисою їх ідентичності миротворчість. Характерними для сьогодення є підкреслення значення діалогу як конкретного шляху реалізації миротворчості. Соціальне вчення Вселенської патріархії, запропоноване у 2020 році, має усі ознаки переходу до поміркованого ліберального та постліберального мислення.

Ключові слова: християнський гуманізм, соціальна доктрина, Константинопольський патріархат, миротворчість, екотеологія, комунітаризм.

АННОТАЦІЯ

Гулямов Б. С. Християнський гуманізм соціальної доктрини Константинопольського патріархата. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.14 – богословие. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова Министерства образования и науки Украины. – Киев, 2021.

Впервые осуществлен целостный анализ особенностей современного социального учения Константинопольского патриархата. Выяснено, что социальная доктрина Церкви прошла значительную эволюцию. Выявлено, что

изначально главными ценностями, которые предлагались обществу, были общее благо, справедливость и солидарность. Осознание достоинства личности как главной ценности привело к трансформации социального учения. Вселенский патриархат в 2020 году предложил обновленную социальную доктрину, в центре которой находится достоинство человеческой личности. Интерпретации ценностей прав и достоинства личности могут реализовываться по двум основным путям: отстаивании свободы и прав личности на собственную идентичность на либеральных позициях и традиционалистские спекуляции на основе манипуляций коллективизмом. Понимание самоценности семьи способствует богословской легитимизации автономии семейной жизни от вмешательства извне, даже со стороны церковных авторитетов. В защиту морально-правового порядка в целом и идей абсолютного достоинства личности в частности направлена критика тенденций современного глобализирующегося капитализма к превращению труда в товар, унижение работников редукцией их личности только к полезным для рынка функциям труда и потребления. Преодоление жадности как личной и коллективной страсти требует радикального обновления культуры и жизненного мира человека, принятие элементов аскетического и евхаристического этоса. Постулируется, что общение человечества между собой как единой общности имеет как пример созданный мир как пространство для общения. Мир не может служить исключительно тем, кто имеет иерархическую, политическую и экономическую власть в социуме. Целостность всего человечества во всем мире – вот настоящий хозяин и настоящий дом. Индивидуализм и коллективизм должны быть изменены персонализмом и коммунитаризмом. Радикальные миротворческие принципы социального учения Вселенского патриархата проявляются в выведении императива об обязательном участии в миростроительстве из видения человека как призванного к богообщению. Как имеющая опыт богообщения, личность уже в сегодняшнем состоянии христиан фактически имеет свойство святости. И уже на основе призвания жить как святые для христиан само собой считается главной чертой их идентичности миротворчество. Характерными для сегодняшнего дня является подчеркивание значения диалога как конкретного пути реализации миротворчества. Социальное учение Вселенской патриархии, предложенное в 2020 году, наделено всеми признаками перехода к умеренному либеральному и постлиберальному мышлению.

Ключевые слова: христианский гуманизм, социальная доктрина, Константинопольский патриархат, миротворчество, ектология, коммунитаризм.

SUMMARY

Gulyamov B. S. Christian humanism of the social doctrine of the Patriarchate of Constantinople. – The manuscript.

Dissertation for the degree of Candidate of Philosophical Studies, Specialty 09.00.14 – Theology. – National Pedagogical Dragomanov University of the

Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2021.

For the first time, the peculiarities of the modern social doctrine of the Patriarchate of Constantinople have been comprehensively studied. The Church's social doctrine has been found to have evolved significantly. It was found that initially the main values offered to society were the common good, justice and solidarity. Awareness of the dignity of the individual as a core value has led to the transformation of social doctrine. In 2020, the Ecumenical Patriarchate proposed a renewed social doctrine, at the center of which is the dignity of the human person. Interpretations of the values of individual rights and dignity can be realized in two main ways: defending freedom and individual rights to one's own identity in liberal positions and traditionalist speculation based on manipulations of collectivism. Understanding the self-worth of the family contributes to the theological legitimization of the autonomy of family life from outside interference, even by church authorities. Criticism of the tendencies of modern globalized capitalism to transform labor into a commodity, to humiliate workers by reducing their personality only to the functions of labor and consumption useful for the market, is aimed at defending the moral and legal order in general and the ideas of absolute dignity of the individual in particular. Individualism and collectivism must be replaced by personalism and communitarianism. The radical peacemaking principles of the social doctrine of the Ecumenical Patriarchate are manifested in the derivation of the imperative of compulsory participation in peacebuilding from the vision of man as called to communion with God. A person who has the experience of communion with God already in the present state of Christians actually has the property of holiness. And already on the basis of the vocation to live as saints for Christians, peacekeeping is considered to be the main feature of their identity. It is characteristic of today to emphasize the importance of dialogue as a specific way of peacekeeping. The social doctrine of the Ecumenical Patriarchate, proposed in 2020, has all the hallmarks of a transition to moderate liberal and post-liberal thinking.

Key words: Christian humanism, social doctrine, Patriarchate of Constantinople, peacekeeping, ecotheology, communitarianism.